

Pedro Rueda Ramírez i Lluís Agustí (coords.), *La publicidad del libro en el mundo hispánico (siglos XVII-XX): los catálogos de venta de libreros y editores*, Barcelona, Calambur, 2016 («Biblioteca *Litterae*», 34), 371 p., ISBN: 978-84-8359-384-4.

Aquest és un llibre sobre el comerç de llibres. És el resultat d'un projecte que proposa la identificació i l'anàlisi dels mecanismes de publicitat del llibre des d'una perspectiva històrica i un abast hispànic. Les estratègies emprades pels llibreters i editors per a col·locar el llibre en el mercat generaren fonts històriques distintives que, unides a altres fonts literàries i iconogràfiques, ens parlen de maneres i modalitats de divulgar un exemplar, una col·lecció o un fons librari. Aquests recursos d'informació i propaganda que vinculen l'editor amb el lector evolucionen dels mers llistats que, independents o lligats als impresos, anunciaven títols i lloc de venda, fins arribar a les sofisticades pàgines webs de les editorials actuals, passant per les ressenyes crítiques en revistes, que contribuïren a la divulgació amb polèmics debats entre literats i erudits. Aquestes pràctiques, representades en aquest llibre per petites obres impreses com són els catàlegs, s'adaptaren al públic alimentant la seva curiositat i l'anhel per la novetat. El llibreter i editor s'autorepresenten mitjançant el catàleg de venda; aquest serà el vehicle publicitari que activarà i incitarà al consum.

Els estudis sobre venda i distribució del llibre que descobrim en aquesta publicació, conduïda per Pedro Rueda i Lluís Agustí, ens permeten entendre el món del llibre des d'una plataforma nova, que expandeix l'estudi librari en moltes direccions. El llibre que ressenyem gira entorn d'un argument principal: el llibre, d'una banda, és una mercaderia més, subjecta a les competències i dificultats del mercat local i època que li ha pertocat viure; però, d'altra banda, el llibre no és una mercaderia qualsevol. En aquesta obra col·lectiva sobre la publicitat librària els seus productes —prospectes, catàlegs, cartells, targetes comercials, anuncis, etc.— puguen a l'escenari per a prendre la paraula. I un dels primers exemples d'aquest gènere bibliogràfic al

món hispànic són els catàlegs corresponents al negoci editorial més rellevant del darrer terç del sis-cents, segons Ana Martínez Pereira i Víctor Infantes que comparen, a «Los catálogos del Mercader de libros Gabriel de León (y otros catálogos del siglo XVII)», els catàlegs de *León y Herederos* amb d'altres «*sumarios libresco*s» francesos de llibres en espanyol coetanis. De paregudes dates són els catàlegs analitzats per Pedro Rueda a «Los catálogos de Tomás López de Haro: las redes atlánticas del negocio europeo del libro en Nueva España (1682-1683)» on ens situa entre les dues ribes de l'Atlàntic per a estudiar els catàlegs o «memoria de libros» que entre 1682 a 1689 enllaçaren la llibreria sevillana de Tomás López de Haro amb les xarxes de distribució librària de Nueva España. El mercat del llibre a les colònies va unit als circuits i circumstàncies de la carrera d'Índies. La falta de pervivència de fonts epistolars d'aquests llibreters espanyols és reemplaçada, en la mesura del possible, per testimonis notariais que evidencien factors específics d'aquest comerç transatlàntic com l'entrega i enviament d'exemplars, la venda al comptat, les dificultats dels pagaments pendents o l'entrada de llibres des de nord d'Europa cap a Mèxic. El llibre completa el panorama de llibres espanyols en catàlegs forans, giravoltant d'Amèrica a la regió d'Emília-Romanya, desplaçant-se al segle XVIII, en l'article de Maria Gioia Tavoni, «La circolazione del libro spagnolo a Parma nei cataloghi dei Faure (1769, 1794)», que es fa ressò de la presència de llibres en castellà a través dels catàlegs de la llibreria francesa dels germans Faure que els introduïa al Ducat de Parma, tot i que la majoria dels llibres avui presents a les biblioteques parmesanes, comenta l'autora, serien importats per jesuïtes expulsats d'Espanya, i assenyala el cas concret del religiós Juan Andrés.

El llibre en venda està exposat al control. La primera regulació és l'administrativa que l'autoritat exigia al comerç del llibre, la seva potestat es manifestava a la portada i als paratextos legals d'aprovació règia i religiosa, com bé comenta Antonio Castillo Gómez a «*Véndese en la tienda de...* Apuntes sobre la publicidad del libro en la España moderna», que examina també la representació del mercat librari mitjançant altres materials documentals i bibliogràfics desenvolupats als segles XVII i XVIII. La següent regulació és la doctrinal i moral de l'Església, com ho ha investigat Manuel Peña Díaz, «Inquisición y catálogo de libros en el siglo XVII», qui demostra a través d'un memorial adreçat pel visitador inquisitorial Baptista Dávila al 1650, com continuaven arribant a la Península, per la transgressió d'alguns llibreters, llibres dissidents. Descriu l'autor la panoràmica de les visites fetes a les llibreries del segle XVII per part del Sant Ofici, on s'advertia la disponibilitat de catàlegs de llibres estrangers arribats de les fires europees —especialment en el cas de la ciutat de Frankfurt— a despit del control sobre els catàlegs de llibreters que es pretengué imposar. I una darrera mostra de la codificació del mercat librari és la revisada per Maria Ruiz Fargas a l'article:

«El privilegio de privativa de libros de común enseñanza de la Universidad de Cervera en tiempos de Manuel Ibarra (1735-1749, 1754-1757)». Perviuen a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona quatre cartells referents a la venda de llibres, aplicant aquell privilegi d'edició concedit per Felip V l'any 1718. Igualment, s'hi pot trobar, entre els documents arxivístics que es conserven, l'impacte econòmic que significà l'elevat índex d'edicions fraudulentos, que palesen com d'infructuosa va resultar per a la universitat certerina l'aplicació d'aquella regalia.

El llibre continua reflexionant sobre les maneres de venda d'assortiments i fons editorials, amb exemples particulars com el d'un singular catàleg: el de les existències de la llibreria de Josep Ferrer (1724). Aquest té, fins a la data com indica l'autor amb prevenció, la característica de ser el primer catàleg imprès com a publicació independent a Catalunya, per tant el més antic conegut. Té en consideració 629 títols de temàtica religiosa, jurídica i farmacèuticomedica en llatí dirigits a un professional liberal, i a l'article de Jesús Gascón García, «Josep Ferrer, librero de Barcelona, y el primer catalogo de librería publicado en Cataluña», és analitzat junt a la trajectòria del dit llibreter iniciador d'una nissaga que dues generacions després entroncaria amb la dels llibreters Brusí. Una altra trajectòria revelada és la del particular ofici desenvolupat per una llibretera i impressora, M. Àngela Martí, que Concepció Rodríguez-Parada, «Maria Àngela Martí: una imprenta a la luz de la fe en la Barcelona dels siglo XVIII», examina a través de l'estudi del seu testament i de l'inventari de béns realitzat després de la seua mort, amb atenció expressa al catàleg imprès «Lista de los libros se hallan vendibles», on es desvetllen tant la seua identitat personal com la de professional que gestiona el negoci de llibreteria i impremta familiar. D'un llibreter i una llibretera que editaren catàlegs amb clara vocació comercial —diversitat d'exemplars per a produir beneficis immediats i multitudinaris— a una institució com la Reial Biblioteca, que exerceix una tasca editorial centrada en projectes erudits fruit de la reforma cultural promoguda durant el regnat de Carles III. Albert Corbeto a «Los libreros de la Real Biblioteca: adquisición de libros y comercialización de la producción editorial de la institución en el siglo XVIII», investiga com la Reial Biblioteca esdevé promotora de la impressió i reimpressió de llibres que l'autor considera genuïns exemples intel·lectuals del vuit-cents il·lustrat espanyol. El programa editorial fou determinat pels contactes establerts entre els bibliotecaris i els llibreters —madrileny i forans— que els ajudarien tant a distribuir els llibres publicats per la institució, com a proporcionar els exemplars necessaris per a enriquir els fons de la Biblioteca, evitant la censura eclesial.

Arribats a aquest punt el llibre prossegueix amb la dissolució de col·leccions: Lluís Agustí a «El catálogo (1747) de venta de la biblioteca de Miquel Gonser (1697-1743), carcelario de la Universidad de Cervera», detalla els llibres pertanyents al men-

cionat carcerari universitari cerverí, qui reuní una notable biblioteca venuda quatre anys després de la seva mort pel seu germà el prevere Josep Gonser. Segons el catàleg compilat a tal efecte hi consten 2 478 títols majoritàriament d'humanitats, teologia i dret, en llatí o italià, sense indicar-hi el preu, que es tancaria posteriorment per acord. No es pogué vendre el lot sencer, així que es feu per exemplars o parts, dispersant la col·lecció entre els llibreters cerverins, barcelonesos, lleidatans, italians i francesos. Un altre desmantellament és analitzat per Natalia Maillard Álvarez, «El catálogo de libros de Francisco de Rioja: Cádiz, 1769», que fica el focus d'atenció en la venda feta per aquest llibreter gadità d'un corpus librari provinent o bé de la liquidació d'una biblioteca particular o bé d'un fons compilat amb unes determinades condicions. Hi figuren al catàleg un total de 177 títols, on predominava la llengua llatina i la matèria més recurrent era la història, seguida de les ciències i obres literàries; els preus oscil·laven entre 2 i 750 reals.

L'epíleg del llibre el dibuixen dos treballs sobre dues estratègies editorials que en un arc temporal de quasi un segle i mig, 1803-1939, il·lustren el món editorial contemporani. En primer lloc, Inés Nieto Márquez, «Los catálogos comerciales y la librería de Manuel Saurí i Crespí (1803-1854)», fa esment dels productes que edità, mentre dibuixa la trajectòria professional i política del llibreter Saurí, detallant sobretot el prolífic número de títols continguts al «Catálogo general de la librería» publicat al 1845. I, en segon lloc, Mònica Baró a «Escaparates de papel: Los catálogos editoriales de libros infantiles y juveniles en España entre 1900 y 1939», resumeix les característiques educatives, intencionalitats ideològiques i pràctiques publicitàries de les edicions infantils cada cop més il·luminades i amb inspirats dissenys gràfics.

El llibre, en un afany de renovació historiogràfica, exhibeix bibliografies específiques i especialitzades al final de cada article. Els catàlegs identificats i reunits al llarg del llibre demostren el seu abast i constitueixen un promptuari de fonts rescatades, imprescindible per a aquells investigadors que vulguin aproximar-se a l'estudi de la circulació i distribució venal del llibre espanyol. En aquest llibre es posa de manifest que els catàlegs de llibreria són materials bibliogràfics que comparteixen en tot Europa i Amèrica trets formals: imprès de pocs folis —de vegades un foli solt— sovint anotat, ratllat o censurat, amb un tiratge indeterminat i creat fora dels canals normals de publicació. Qualitats que unides, en última instància, a la seua naturalesa efímera —la majoria tenen una vida útil o pràctica limitada, ja que eren constantment actualitzats— provocaren que es menystinguessin i que no foren molt perdurables. Per als bibliotecaris són un material poc convencional, que requereix d'una organització i catalogació determinada.

Els catàlegs són rareses, escassos, si no únics, poc citats, si no inèdits, i resulta difícil localitzar-los, dispersos en nombroses col·leccions d'Europa i Amèrica, com ho demostren els estudis que ací comentem. Si els considerem amb perspectiva històrica, acaben convertint-se en documents de gran interès per a l'estudi de la formació de les col·leccions dels grans dipòsits bibliogràfics nacionals, en la recerca relativa al desmantellament patrimonial que significaren els diversos processos desamortitzadors o proporcionant dades sobre l'extinció de col·leccions privades... Els catàlegs van ser un mitjà de difusió molt estès i, tot i que són exigus, permeten reconèixer els usos de lectura en una societat a través de l'oferta comercial, així com el paper de llibreters, impressors i editors com a mediadors necessaris en la xarxa de circulació del llibre.

ROSA M. GREGORI ROIG
Arxiu de la Corona d'Aragó
rosa.gregori@cultura.gob.es
ORCID 0000-0001-9494-6777